

OMAELOOLOLISUSEST EESTI KULTUURILOOS

27.–28. mail toimus Tallinna Ülikoolis omaeluloolisi aspekte käsitlev konverents „Oma+elu+kirjutuse lummuses. Omaeluloolisus eesti kultuuriloos”, mille korraldasid Tallinna Ülikooli võrdleva kirjandusteaduse dotsent Leena Kurvet-Käosaar ja Eesti Kirjandusmuuseumi teadur Rutt Hinrikus.

Kahe päeva jooksul võis kuulata nii filosoofilisi mõtisklusi minakirjutuse analüüsimise kohta, põnevaid sissevaateid mitme autori kirjutamisviisidesse kui ka erinevate distsipliinide omaeluloolisuse käsitlusi.

Ehkki mitmel puhul arutleti erinevate mõistete, nagu omaeluloolisus ja autobiograafilisus või memuaristika ja autobiograafia, kattuvuste ning erinevuste üle, ei olnud konverentsi ega ettekannete eesmärk anda nendele küsimustele üheseid vastuseid. Pigem tõi konverents kokku erinevate valdkondade esindajad, et ühiselt välja joonistada omaeluloolise ainese kasutamise ja avaldamise võimalusi nii proosa- kui ka luuletekstides, teatris ning rahvaluules. Konverentsi avas Märt Väljataga mõtisklus minajutustuse (aja)loo ja kasutamise üle eesti ning Lääne-Euroopa kirjanduses. Esineja märkis, et talle teadaolevalt on esimeseks minavormis jutustuseks, milles puudub minavormis jutustatu fiktsionaalsusele viitav sissejuhatav osa, Eduard Vilde 1888. aastal

ilmunud „Rõugearmid”. Samuti juhtis Väljataga tähelepanu asjaolule, et kuigi tänapäeva lugejad peaksid teadma, et minavormis jutustajad ei kattu sugugi autoriga, ilmneb siiski juhtumeid, mida võib nimetada n-ö orki langemiseks, ehk teisisõnu olukordi, kus fiktsionaalset teksti loetakse ajaloolise tõe pähe.

Rutt Hinrikuse ajalooline sissevaade püüdis tabada Eesti omaeluloolise kirjutuse algeid, pöördudes tagasi arhiivis säilinud käsikirjaliste talupojaautobiograafiateni, mille varaseimad näited on pärit XVIII sajandi hernhuutlikust traditsioonist. On huvitav teada, et esimesed eestlastest mälestuste kirjutajad vahendavad peale enda kogetu ka eelneva põlve mälupilte, ehitades nii silla teoorjuses esivanematest kuni vabade talupoegade ja esimese põlvkonna haritlasteni välja. Trükitud memuaristika alguseks peab Hinrikus 1920. aastaid ning alusepanijateks August Kitzbergi, Anton Jürgensteini, Lilli Suburgi, Marta Leppa ning Karl August Hindreyd.

Teoreetilist ja filosoofilist laadi mõtlemisainet pakkus Aare Pilve ettekanne minajutustuste olemusest ning piiridest, juhtides tähelepanu asjaolule, et narratiivsus ei pruugi minakirjutuse puhul olla eesmärgiks, nii nagu ei loo identiteeti mitte narratiivsus, vaid pigem teatud unikaalne enesesidusus. Madis Kõivule toetudes nentis Pilv, et

kui memuaarides pannakse kirja seda, mida juba mäletatakse, siis Kõivu „Studia memoriae” sarjas toimub meenutamine (mälestuste mälestusest läbitungimine) kirjutamise käigus.

Süvenenud sissevaateid erinevate autorite loomingusse ja kirjutamisvalikutesse pakkusid mitmed ettekanded. Leena Kurvet-Käosaar käsitles Käbi Laretei omaelulookirjutuslikke tekste, näidates, et ehkki eksisteerib pagulaste tüüpiline minamudel (paguluse-eelne terviklik mina *vs* selle hilisem lagunemine), siis Laretei tekstidest sellist vastandust ei leia. Pigem on tegemist teelolemise paradigmaga, kus mina on pidevas muutumises.

Maarja Hollo ettekanne keskendus sümbolile kui omaeluloolisele elemendile Bernard Kangro loomingus. Kangro omaelulooliste juurtega sümbolite algimpulsiks nimetas Hollo konkreetsetest looduspiltidest tõukunud meeleolusid ja kujutlusi, mida võib sümbolitena tõlgendada ka kui autori eksiilitunde teisenemise tähiseid.

Eve Annuki käsitus tõestas Ilmi Kolla loomingule toetudes, kuidas autobiograafiline aines ei ilmne mitte ainult proosatekstides, vaid ka luules. Ja ehkki luulet on autobiograafia kontekstis vähe kasutatud, võib ka päevik olla kirjutatud luulevormis, nagu näiteks Tõnu Õnnepalu „Kevad ja suvi ja”.

Janika Kronberg rääkis kirjanik Karl Rumori ja kodanik Karl Asti omaksvõetud ning edaspidi teadlikult kujundatud peergyntlikkusest.

Aija Sakova ettekanne püüdis mõtiskleda Ene Mihkelsoni kirjanikukäsitluse üle, toetudes sealjuures autori enda aastate eest kirjutatud kirjanuskriitikale. Lisaks sellele pakkus arutlusainet küsimus, miks lugejad ülepea tajuvad mingeid tekste autobiograafilisemadena kui teisi.

Ilukirjanduslikele tekstidele toetuva ülevaate omaeluloolistest lapsepõlvemustritest andis Ave Mattheuse ettekanne, mis vaatles, kuidas on lapsepõlvemälestustes kajastatud erinevaid

traumaatilisi sündmusi ja kuidas on mälestuste kirjapanemise ajend, aeg, poliitiline olukord ning sihtgrupp tekste mõjutanud.

Esimese konverentsipäeva lõpetanud Jan Kausi mõtisklus pakkus aga enamjaolt väljastpoolt sisse vaatavatele ettekannetele meeldivat vaheldust ning teistsugust vaatenurka. Kaus püstitas küsimuse, kuivõrd oluline on mõõta tekstide, sh ka mälutekstide ausust ehk autobiograafilisust ning kas poleks mõttekam küsida tekstide tähenduslikkuse või ilu järele, näiteks seda, kui oskuslikult on autor suutnud edasi anda oma elu ja ümbritseva seoseid.

Baltisakslaste mälestusi vaatles Maris Saagpaki ettekanne. Saagpakk käsitles ümberasumiseelseid mälestusi, mis on kirja pandud pärast sõda Saksa maal, ning tõdes, et autorite suhe oma kodumaaga on postkoloniaalne nii ajalisest kui ka füüsilisest aspektist. On huvitav teada, et baltisakslaste mälestustes domineerib valdavalt meie-, aga mitte mina-vorm.

1920.–1930. aastatel kogutud 1905. aasta sündmusi puudutavaid mälestusi ja nende praegusi uurimis- ja kasutamisvõimalusi käsitles Tiiu Jaago ettekanne. Jaago tõstatas terve rea metodoloogilisi küsimusi: kuidas ja kuivõrd on võrreldavad suuliselt kogutud intervjuud, mida kasutavad eeskätt folkloristid, ning kirjutatud elulood.

Elulugudest moraali-geograafia seisukohalt rääkis Anu Printsman. Maastikel ja kohtadel on mälestustes sageli väga keskne roll ning paikade tähendused kujunevad inimese enda, teiste ja keskkonna omavahelises suhtes.

Kaks konverentsiettekanne oli pühendatud teatrile. Piret Kruuspere arutlus keskendus Merle Karusoo eluloo- ehk mäluteatrile. Elulooteatris on oluline näitleja roll tunnistajana, kes peaks tegelast ilmutama, mitte aga pakkuma interpretatsioone.

Katre Väli rääkis luule ja luuletajate elu lavastamisest ning püüdis avada tagamaid, kuidas ja millistel eesmärki-

del on erinevate luuletajate tekste lavastustesse valitud. Nii on tema sõnul sageli luule ülesanne illustreerida murrangulisi hetki eluloos, luule toimib kui sisemonoloog või kommentaar teisest maailmast.

Andreas Kalkuni ja Janika Orase ettekanded pakkusid sissevaateid rahvaluuleainesesse ning selle uurimisse omaeluloolisuse seisukohast. Kalkun tõi esile, et ehkki ajalooliselt on folklooristikas rõhutatud pärimuse anonüümset ja kollektiivset loomust, on mitme setu naislauliku puhul siiski põhjust

rääkida autobiograafilisusest, seda eriti improvisatsiooniliste laulude puhul.

Orase kolme maanaist puudutav arhiividokumentide käsitus tõstatas küsimusi selle kohta, kas ja kuidas väljendavad traditsioonilised ning naiste endi loodud poeetilised tekstid naiste individuaalset kogemust ning milline võiks olla nende naiste oma elust rääkimise loomulik viis.

AIJA SAKOVA